

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

УДК 371.124

DOI: 10.31499/2618-0715.1(6).2021.234190

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У НАУКОВО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Данилов Сергій, здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

ORCID 0000-0001-9249-5810

E-mail: data.data@ukr.net

Особливістю розвитку сучасного стану освітньої діяльності є те, що вона повинна мати дослідницький, науково-обґрунтований характер. Тому, одним із завдань розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього викладача педагога є його участь у науково-дослідницькій діяльності, що є умовою ефективності розвитку педагогічних інтересів та здібностей. Мета дослідження полягає в розкритті особливостей оволодіння майбутнім педагогом дослідницькими знаннями і навичками творчої праці. Науково-дослідницька діяльність є неодмінною складовою професійної діяльності педагога вищої школи.

Методами, які використовувалися нами в процесі дослідження були, зокрема, включене спостереження, експертна оцінка, моделювання та прогнозування. Отже, досліджуючи навколишній світ,

майбутній викладач педагогіки не тільки впорядковує свої знання про нього і про професію, а й формує свій педагогічний стиль, свій професійний та особистісний світогляд, підвищує рівень свого професіоналізму як педагога і як науковця-дослідника у галузі педагогічних явищ та процесів.

Ключові слова: педагог, зрілість, науково-дослідна діяльність, особистість, творчість, професійна підготовка, особистість, професіоналізм.

FUTURE PEDAGOGUE'S SOCIO-PROFESSIONAL MATURITY FORMATION IN SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY

Danylov Serhii, PhD Student of the Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

ORCID 0000-0001-9249-5810

E-mail: data.data@ukr.net

Scientific research activity is an essential component of the professional activities of a higher education pedagogue. Exploring the world around, future pedagogues not only organize their knowledge about pedagogy and the profession but also form a pedagogical style, professional and personal worldview.

Students' scientific research activity is an important form of professional training, characterized by meaningful and organizational diversity, involves the formation of future pedagogues' knowledge and ability to use it in practice; the methods of scientific and pedagogical research, development of abilities to the analysis, synthesis, generalization of information obtained from literature sources and in the process of studying pedagogical process. Students' scientific research activities contribute to the development of professionalism of future lecturers of pedagogy, in particular skills and experience of carrying out scientific research activities.

The methods we have used in the research process included, in particular, observation, expert evaluation, modelling and forecasting.

The level of professionalism of the future lecturer of pedagogy is determined in particular by the development of one's abilities and skills to organize scientific research activities. The scientific research activity itself is an important condition for the professional growth of the future pedagogue-professional.

Scientific research activities of the future pedagogue involve one's participation in the study of a particular pedagogical situation, observation of a particular pedagogical process, the study of students' personality development.

The generalized result of such activity is the work of the future pedagogue on the implementation of qualification work, which involves advanced study of theoretical aspects, systematization of previously acquired knowledge and supplementing them in the process of practical solution of a defined problem. Here the skills of research organization, organization of the experiment and independent activity are realized.

Keywords: *pedagogue, maturity, scientific research activity, personality, creativity, professional training.*

Постановка проблеми. Науково-дослідницька діяльність є неодмінною складовою професійної діяльності педагога вищої школи. Досліджуючи навколишній світ, майбутній викладач педагогіки не тільки впорядковує свої знання про нього і про професію, а й формує свій педагогічний стиль, свій професійний та особистісний світогляд, підвищує рівень свого професіоналізму як педагога і як науковця-дослідника у галузі педагогічних явищ та процесів.

У систематичній науково-дослідницькій діяльності дуже важливо визначитися з напрямом та темою дослідження, основною проблемою, яка могла б стати епіцентром професійного інтересу. Ця проблема може бути глобальною, а може бути і локальною. На вибір теми дослідження впливають кілька факторів, серед яких — важливі складові його професіоналізму: загальна ерудованість, професійна культура, рівень професійної та методологічної компетентності, досвід розв'язання завдань науково-дослідної діяльності, професійна активність тощо.

Рівень професіоналізму майбутнього викладача педагогіки визначається зокрема і розвитком його здатностей та здібностей до організації науково-дослідної діяльності, а сама наукова та дослідницька діяльність є важливою умовою професійного зростання майбутнього педагога-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних працях всебічно розглядаються сутність та шляхи розвитку соціальної зрілості особистості у контексті підготовки майбутнього педагога (О. Андрієнко, О. Ганжа, М. Ємельянова, О. Каменєва, М. Лебедик, В. Радул, О. Солдатченко та ін.); окремі аспекти формування соціальної зрілості у професійній освіті (Т. Комар, О. Коптева, Т. Мальцева, О. Михайлов, С. Поліщук, І. Руднєва, Т. Хмуринська, Г. Яворська та ін.).

Мета статті – визначити способи участі студента-магістранта у науково-дослідній діяльності та її вплив на ефективність розвитку його соціально-професійної зрілості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науково-дослідна діяльність майбутнього педагога передбачає його участь у дослідженні певної педагогічної ситуації, спостереженні конкретного педагогічного процесу, вивченні розвитку

особистості вихованців.

Узагальненим підсумком такої діяльності є робота майбутнього педагога над виконанням кваліфікаційної роботи, що передбачає поглиблене вивчення теоретичних аспектів, систематизацію раніше отриманих знань і доповнення їх у процесі практичного розв'язання визначеної проблеми. Тут реалізуються навички організації дослідження, проведення експерименту і самостійної діяльності.

Відповідно до чинної нормативної бази, науково-дослідницька діяльність студентів (далі – НДДС) закладів вищої освіти України є одним із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю. Поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» охоплює два взаємопов'язаних елементи: навчання студентів елементів дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості; а також наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом викладачів.

Науково-дослідницька діяльність студентів ЗВО здійснюється за трьома основними напрямками: науково-дослідницька робота, що є невід'ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів; науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, фольклорних експедиціях та ін.; науково-організаційні заходи; конференції, конкурси тощо.

Як стверджує В. В. Радул, «участь студента у науково-дослідній роботі має тісний зв'язок із рівнем його соціальної зрілості. Уміння майбутніх учителів реально оцінювати себе на основі досягнутих результатів, здатність приймати єдино правильні рішення в тій чи іншій проблемній ситуації, наполегливо домагатися поставленої мети — все це свідчить про високий ступінь їхньої соціальної зрілості» [11, с.54].

У педагогічному закладі вищої освіти, зазвичай, у студентів є багато можливостей для дослідницької діяльності. Сучасні курси з педагогічних дисциплін припускають різноманіття різних проєктів, курсових, дипломних, конкурсних робіт. Добре, якщо з самого початку студент займеться дослідженням найбільш цікавої, на його думку, проблеми, розглядаючи її з різних позицій і з різним рівнем опрацювання, тоді до моменту закінчення ЗВО накопичиться багато матеріалу, що значно полегшить написання кваліфікаційної роботи.

Виконання та оформлення курсових робіт є одним із важливих і перспективних видів дослідницької діяльності в системі професійної підготовки у ЗВО, важливим чинником формування професіоналізму майбутнього педагога. І з цією метою майбутнім педагогам необхідно «навчитися користуватися бібліографічними покажчиками з педагогіки психології, філософії, соціології тощо; вивчити певний мінімум літератури за темою і зафіксувати потрібну інформацію; грамотно викласти стан дослідженості питання, що вивчається в сучасній літературі на основі її аналізу; зібрати, проаналізувати та узагальнити передовий педагогічний досвід у різних типах освітніх установ (якщо це визначено темою); виконати фрагмент дослідно-експериментальної роботи, обробити отриманий

емпіричний матеріал, проаналізувати, систематизувати, інтерпретувати його і зробити висновки» [1, с. 238–240].

Робота студента над темою кваліфікаційної роботи пов'язана з поглибленим вивченням теорії, приведенням до системи раніше набутих знань і поповненням їх у процесі практичного розв'язання поставленої проблеми, з формуванням і розвитком навичок самостійної дослідницької діяльності, підвищенням ерудиції.

Метою виконання дипломного (бакалаврського) дослідження є розв'язання професійної проблеми, що ґрунтується на комплексному опануванні матеріалу і методів дослідження, послідовному викладі, а також практичному застосуванні теоретичних знань для розв'язання конкретних завдань щодо вдосконалення педагогічного процесу.

Магістерська робота — це самостійна випускна науково-дослідницька робота, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто її готують з метою публічного захисту і отримання академічного ступеня магістра. Основне завдання її автора — продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і розв'язувати конкретні наукові завдання.

Ураховуючи те, що майбутній викладач педагогіки може одержувати вищу освіту, а різним фахом педагогічного спрямування, важливим аспектом формування його професіоналізму у науково-дослідній діяльності є педагогічний.

Погоджуємося з думкою В.В. Краєвського, що розрізняються три джерела наукового забезпечення професійної діяльності викладачів, пов'язані з предметом педагогіки: педагогічна наука в її концептуальній формі, яка представлена у вигляді теоретичних концепцій як знання в процесі його формування; педагогічна наука в нормативній формі як система основних загальноновизнаних положень, представлених як результат педагогічної теорії, що слугує регулятивом практичної педагогічної діяльності; результати власної наукової діяльності педагога [7].

Специфіка наукового пізнання полягає, передусім, у тому, що пізнавальну діяльність у науці здійснюють не всі, а спеціально підготовлені групи людей — наукові працівники. Формою її здійснення і розвитку стає наукове дослідження [7, с. 160–162].

Отже, необхідною умовою становлення професіоналізму майбутнього педагога є його підготовка до самостійної наукової діяльності.

Якщо методологічна компетентність та культура наукової праці є наслідком засвоєння майбутнім викладачем змісту навчального матеріалу, змісту та методики виконання названих вище видів науково-дослідної діяльності, то розвиток методологічної рефлексії є наслідком дії багатьох факторів.

Поділяємо думку В. В. Краєвського, що ефективно ведення наукової роботи викладачем педагогічного закладу і, отже, належне забезпечення його навчальної діяльності неможливе, якщо він не має ґрунтовної підготовки, яка включає не тільки методологічні знання, але й навички методологічної рефлексії, уміння осмислити й оцінити власну дослідницьку діяльність [7, с. 155–160].

Отже, умовою ефективного становлення професіоналізму майбутнього

педагога є методологізація його професійної підготовки та розвиток методологічної рефлексії у процесі професійної підготовки.

У рефлексії майбутнього педагога стосовно його наукової діяльності об'єднуються обидві характеристики педагогічного знання концептуальність і нормативність. Виникає можливість звільнитися від стереотипів у самому мисленні педагога, у нього розвивається здатність до творчого, тобто конструктивно-діяльнісного, евристичного підходу до науки.

Педагогічна наука в роботі педагога реалізує три функції. По-перше, викладач використовує педагогіку як методичну опору у своїй навчальній діяльності, по-друге, розвиває її як науку в процесі дослідницької роботи і, по-третє, трансформує в навчальному курсі через призму власних результатів і позицій. Відповідно, слід виділити такі умови забезпечення високої якості наукової роботи. По-перше, майбутній викладач повинен зрозуміти і прийняти більшу значущість методологічної рефлексії як засобу осмислення своєї роботи у світлі орієнтирів, що входять до її методологічного забезпечення. По-друге, у самому методологічному забезпеченні ці орієнтири повинні бути представлені у вигляді характеристик педагогічного дослідження, за якими можна було б оцінювати його якість і звіряти правильність обраного шляху.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що методологічна рефлексія є одним із провідних факторів ефективності дослідницької діяльності педагога, оскільки вона забезпечує аналіз і корекцію дослідження, адекватну постановку мети і завдань, без чого неможливо результативно проводити науково-педагогічний пошук. Повноцінне здійснення дослідницької діяльності передбачає реалізацію всіх її структурних компонентів: формулювання проблеми, постановку мети і завдань.

На кожному етапі роботи необхідні аналіз, контроль, оцінка і, в разі потреби, корекція дослідницької діяльності. І, якщо педагог-дослідник ігнорує або неповноцінно використовує один із компонентів рефлексивної діяльності, відбувається деформація дослідження, зростає ймовірність вибору хибного шляху, що заведе у глухий кут. Крім того, методологічна рефлексія, будучи основою успішності проведення науково-дослідної роботи, опосередковано впливає на професійно-кваліфікаційне зростання вчителя, яке без елементів дослідницької діяльності приречене на редукцію [1].

Методологічна рефлексія реалізує абсолютно неординарну функцію — «послідовно сприяє формуванню різних видів узагальнення. Види узагальнень відповідають видам мислення. Проте особливість методологічної рефлексії, що об'єднує в собі теоретичну рефлексію і рефлексію власної професійної діяльності, дозволяє розвинути у майбутнього педагога потребу у творчому мисленні і здатність реалізовувати її на індивідуально-особистісному рівні» [13, с. 127].

Ураховуємо думку А. М. Ходусова про те, що «формування методологічної рефлексії найефективніше здійснюється через моделювання задачної структури педагогічної діяльності. Педагогічна діяльність, здійснювана в режимі індивідуалізованої моделі рефлексії, систематично спонукає педагога виявляти такі якості, як рефлексія, емпатія, емоційність, креативність» [13].

Нарешті, важливим аспектом розвитку професіоналізму майбутнього педагога у процесі науково-дослідної діяльності є врахування етичних норм наукової діяльності.

Етичні норми наукового співтовариства, зокрема, були описані Р. Мертоном ще в 1942 р. як «сукупність чотирьох основних цінностей: універсалізм – істинність наукових тверджень повинна оцінюватися незалежно від раси, статі, віку, авторитету, звань тих, хто їх формулює» [1, с.72]. Таким чином, наука за своєю природою демократична: результати видатного, відомого вченого повинні піддаватися не менш суворій перевірці та критиці, ніж результати дослідника-початківця; спільність — наукове знання має вільно ставати загальним надбанням; незацікавленість, неупередженість — учений має шукати істину безкорисливо. Винагороду та визнання необхідно розглядати лише як «можливий наслідок наукових досягнень, а не як самоціль; раціональний скептицизм – кожен дослідник несе відповідальність за оцінку якості того, що зроблено його колегами, він не звільняється від відповідальності за використання у своїй роботі даних, отриманих іншими дослідниками, якщо він сам не перевірив точність цих даних» [1, с.72]. Тобто в науці необхідно мати, з одного боку, повагу до того, що зробили попередники, з іншого боку – скептичне ставлення до їх результатів [1, с.72].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, методологізація та педагогічне спрямування науково-дослідної діяльності є важливою умовою формування професіоналізму майбутнього педагога. Її реалізація у процесі професійної підготовки дозволяє розв'язувати ряд організаційно-педагогічних проблем професійного становлення майбутнього педагога, зокрема:

актуалізувати педагогічну спрямованість студентів на етапі базової професійної підготовки, особливо тих, хто навчається на педагогічних спеціальностях за різними фахами (історія, математика тощо);

стимулювати розвиток у студентів позитивної мотивації до науково-дослідної діяльності, професійного самовизначення як майбутнього педагога;

сприяти розвитку педагогічної рефлексії, досвіду наукової діяльності з педагогіки та досліджень педагогічного процесу;

удосконалювати рівень педагогічної компетентності майбутніх викладачів, зокрема фундаментальних знань із педагогіки, умінь використовувати категоріально-понятійний апарат педагогічної науки та методи науково-педагогічних досліджень у практичній діяльності;

скеровувати розвиток методологічної компетентності, методологічної рефлексії, готовності до самостійної науково-дослідної та науково-педагогічної діяльності, траєкторію та мотиваційно-сміслову забезпечення професійного саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе педагогического образования. Москва: Просвещение, 1984. 208 с.
2. Авер'янова Г. М., Дембицька, Москаленко В.В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. Київ: «ППП», 2005. 307 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
4. Ганжа О. В. Зміст категорії «соціально-професійна зрілість майбутнього вчителя історії. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД» 2010. Вип. 14, кн. І. 648 с. С. 40–51.
5. Ильенков Э. В. Что же такое личность? С чего начинается личность / Под общей ред. Р. И. Косолапова. 2-е изд. Москва: Политиздат, 1984. 360 с.
6. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. Київ: Либідь, 1991. 96 с.
7. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения (Методологический анализ). Москва: Педагогика, 1977. 264 с.
8. Лебедик М. П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу: монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. 305 с.
9. Образцов П. И. Методы и методология психолого-педагогического исследования. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 268 с.
10. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості: монографія. Харків: Мачулін, 2017. 442 с.
11. Радул В. В. Фактори соціальної зрілості студентів педвузу: навч. посіб. із спецкурсу для студ. педвузів. Київ, 1994. 144 с.
12. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ: «ЕксОб», 2004. 304 с.
13. Ходусов А. Н. Методологическая культура учителя и условия ее формирования в системе современного педагогического образования: учеб. пособие. Москва–Курск, 1997.
14. Хриков Є. Соціально-педагогічна діяльність як педагогічний феномен. *Шлях освіти*. 2006. № 3. С. 6–9

REFERENCES

1. Abdullina O. A. Obshhepedagogicheskaja podgotovka uchitelja v sisteme pedagogicheskogo obrazovanija. Moskva: Prosveshhenie, 1984. 208 s.
2. Averianova H. M., Dembytska, Moskalenko V. V. Osoblyvosti sotsializatsii molodi v umovakh transformatsii suspilstva. Kyiv: «PPP», 2005. 307 s.
3. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti: pidruchnyk. Kyiv: Lybid, 2008. 848 s.
4. Hanzha O. V. Zmist katehorii «sotsialno-profesiina zrilist maibutnoho vchytelia istorii. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats. Instytut problem vykhovannia. Kirovohrad: TOV «Imeks-LTD» 2010. Vyp. 14, kn. I. S. 40–51.
5. Il'enkov Je. V. Chto zhe takoe lichnost'? S chego nachinaetsja lichnost' / Pod obshhej red. R. I. Kosolapova. 2-e izd. Moskva: Politizdat, 1984. 360 s.
6. Kichuk N. V. Formuvannia tvorchoi osobystosti vchytelia. Kyiv: Lybid, 1991. 96 s.
7. Kraevskij V. V. Problemy nauchnogo obosnovanija obuchenija (Metodologicheskij analiz). Moskva: Pedagogika, 1977. 264 s.
8. Lebedyk M. P. Tekhnolohiia atestatsii tsilisnoho rozvytku osobystosti na osnovi otsinok sotsialnoi zrilosti uchasnykiv pedahohichnoho protsesu: monohrafiia. Poltava: RVV PUSKU, 2003. 305 s.
9. Obrazcov P. I. Metody i metodologija psihologo-pedagogicheskogo issledovanija. Sankt-Peterburg: Piter, 2004. 268 s.
10. Radul V. V. Sotsialna zrilist osobystosti: monohrafiia. Kharkiv: Machulin, 2017. 442 s.
11. Radul V. V. Faktory sotsialnoi zrilosti studentiv pedvuzu: navch. posib. iz spetskursu dlja stud. pedvuziv. Kyiv, 1994. 144 s.
12. Sotsioloho-pedahohichniy slovnyk / za red. V. V. Radula. Kyiv: «EksOb», 2004. 304 s.
13. Hodusov A. N. Metodologicheskaja kul'tura uchitelja i uslovija ee formirovanija v sisteme sovremennoho pedagogicheskogo obrazovanija: ucheb. posobie. Moskva–Kursk, 1997.
14. Khrykov Ye. Sotsialno-pedahohichna diialnist yak pedahohichniy fenomen. *Shliakh osvity*. 2006. № 3. S. 6–9